

FENOMEN KRIMINALNIH KARIJERA U ZACARANOM KRUGU KRIMINALA

UDK: 343.95:343.91
Pregledni naučni rad

DOI 10.51558/2712-1178.2020.6.1-2.6

Akademik Miodrag N. Simović, redovni profesor
Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci
e-mail: Miodrag.Simovic@ustavnisud.ba

Mr. sc. Jelena Kuprešanin
Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske
e-mail: jelenakupresanin@yahoo.com

SAŽETAK

Postoje različite definicije kriminalnih karijera, ali znanja o ovom fenomenu je neophodno neprestano usavršavati. Kriminalne karijere se mogu izučavati sa aspekta počinitelaca, odnosno učinjenih krivičnih djela, u zavisnosti od njihovog trajanja, obilježja, dimenzija i intenziteta. U različitim dijelovima svijeta se razlikuju i pristupi, saznanja i iskustva u razvoju kriminološke teorije i prakse koji u fokusu imaju koncept kriminalnih karijera i obrasce društveno neprihvatljivih ponašanja. Istraživanja kriminalnih obrazaca ukazuju na sve prisutniju kompleksnost djela koja se čine, kao i počinitelaca čije ličnosti predstavljaju splet i međusobni uticaj brojnih unutrašnjih i spoljašnjih faktora koji utiču na njihovo ponašanje i odluke koje donose. Kvalitet sistema krivičnog pravosuđa je u direktnoj korelaciji sa istraživanjima i saznanjima u oblasti kriminalnih karijera. Trajanje kriminalnih karijera nije uvijek moguće odrediti, a često zavisi i od vrste krivičnih djela koja se vrše, kao i od ličnih motiva koji su prvenstveno i doveli do kriminalnih ponašanja. Istraživanja su pokazala da najveći uticaj na dalji tok i prestanak kriminalnih karijera imaju životni stilovi i promjena percepcije o sopstvenoj ličnosti

Ključne riječi: *kriminalne karijere, psihologija ličnosti, trajanje kriminalnih karijera, uticaj sredine*

Uvodna razmatranja

Razvoj društva i tehnološke inovacije kreiraju nove mogućnosti za bolje identifikovanje i prevenciju različitih oblika kriminalnih ponašanja. Teoretičari i praktičari širom svijeta pokušavaju da razumiju i predvide ljudska ponašanja, kako bi se mogli razvijati mehanizmi i programi koji bi doprineli smanjenju broja krivičnih djela koja se svakodnevno vrše svuda u svijetu.

Svaku kriminalnu karijeru karakterišu specifičnosti ličnosti koja vrši krivična djela u određenom vremenskom razdoblju, te je zbog toga jako teško izvesti generalne zaključke. Sa druge strane, zaključci su neophodni kako bi se mogle izraditi strategije i pravci djelovanja u cilju suzbijanja kriminaliteta uopšteno. Uzroci, motivi i posledice vršenja krivičnih djela su složeni i često je potrebno dosta vremena i stručnog rada kako bi došlo do promene slike o sebi od strane ličnosti koje imaju antisocijalna ponašanja. Na to svakako u velikoj mjeri utiče i niz spoljašnjih faktora, prilike koje oblikuju život počinilaca krivičnih djela, njihovi vrijednosni sistemi, iskustva iz djetinjstva, kao i uslovi u kojima žive.

Kriminal je prisutan u svim društvima, vremenom se sve teže otkriva, a počinioци krivičnih djela često ostanu zauvijek u začaranom krugu kriminaliteta. Istraživanja na temu kriminalnih karijera nisu brojna, ali su nužna, a ova tematika je veliki izazov za naučnu i stručnu javnost.

1. Obilježja i dimenzije kriminalnih karijera

Prema nekim shvatanjima, kriminalna karijera se određuje kao niz društvenih uloga koje pojedinac progresivno ponovo zauzima, kao društveno opredjeljenje na kome se pojedinac angažovao ili sistemsko kriminalno ponašanje koje je od ličnosti prihvaćeno kao način života.¹

Znanja o kriminalu, kriminalnim obrascima i kriminalnim karijerama je moguće unaprijediti kroz različita istraživanja. Blumstein i Cohen (1987.) ističu značaj razmatranja početka kriminalne karijere, prekida i samu dužinu kriminalne karijere. U diskusijama vezanim za kriminalne karijere sa aspekta uzrasta, neki autori smatraju kako tre-

1 Ignjatović, Đ. (2008.), *Kriminologija*, Pravni fakultet, Beograd, 176.

ba razlikovati kriminalne karijere maloljetnih počinitelja krivičnih djela od kriminalnih karijera odraslih počinitelja krivičnih djela. Neke osobe mogu imati kriminalnu karijeru sa dvije različite dimenzije, čime se kompleksnost samog pojma kriminalne karijere i razloga nastajanja i održavanja individualne kriminalne karijere povećava.² U studijama o uzrocima kriminala važno je prepoznati heterogenost kriminalnih karijera. Akumulacija socijalnih i porodičnih izazova je u velikoj korelaciji sa kriminalnim aktivnostima, naročito u vršenju ozbiljnih krivičnih djela. Istraživanja su pokazala postojanje kontinuiteta kod djece koja pokazuju poremećaje u ponašanju u ranom uzrastu sa kasnijom delinkvencijom i prestupima.³

U analizama stila života sa obilježjima kriminala, od suštinskog je značaja da se proučava redoslijed događaja odgovornih za uspon kriminološke misli, progresija koja započinje u ranom ili kasnijem periodu života i uticaj životnih izbora koji su napravljeni.⁴

Pristup kriminalnoj karijeri podrazumijeva brojne faktore koji obuhvataju pitanja zašto neko počinje da čini kriminalne aktivnosti, zašto nastavlja da ih čini, da li ponašanje postaje ozbiljnije i zašto ljudi prestaju da čine kriminalne aktivnosti. Farrington (1997.) kao glavne faktore visokog rizika povezanosti sa kriminalom navodi impulsivnost, nizak stepen inteligencije, loš roditeljski nadzor, disfunkcionalne porodice, roditelje koji su osuđivani, nizak socijalno-ekonomski status, loše školovanje i situacione faktore. Istraživanje kriminalnih karijera ima tendenciju da se koncentriše na (mlade) prestupnike koji su umiješani u „uobičajene“ imovinske presteupe, poput krađe i vandalizma. Malo je istraživanja učinjeno na polju kriminalne karijere u drugim oblicima vlasništva ili finansijskog kriminala, kao što su prevara potrošača, utaja poreza, pronjevera ili pranje novca. Takođe, prestupnici mogu preći iz jednog oblika kriminala u drugi.⁵

Pojam kriminalnih karijera i delinkventnosti uopšte je oduvijek bio u fokusu brojnih istraživanja. Thornberry, Terence i Krohn

2 Doležal, D. (2009.), „Kriminalna karijera“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 30(2), 1087-1088.

3 Jones, D.V. (2008). *Understanding criminal behaviour, Psychological approaches to criminality*, Willan Publishing, 239.

4 Walters, G. D. (1990.), *The Criminal Lifestyle: Patterns of Serious Criminal Conduct*, Sage Publications Editor, 153.

5 Carrabine, E., Iganski P., Lee, M., Plummer, K., South, N. (2004.), *Criminology: A Sociological Introduction* Routledge, 63-184.

(2003.) su izradili sveobuhvatnu sintezu empirijskih nalaza sedam važnih longitudinalnih studija delinkventnosti. Cilj je bio da se ispita u kojoj su mjeri ove studije odgovor na osnovno pitanje o porijeklu delinkventne i kriminalne karijere uprkos njihovim različitim teorijama, metodama i postavkama. Jedna od studija je i Kembridž studija o razvoju delinkventnosti koja predstavlja longitudinalno istraživanje o razvoju antisocijalnog ponašanja kod 411 dječaka sjevernog Londona rođenih 1953. godine koji su praćeni od njihove osme do 46. godine života. Cilj studije je bio da se utvrdi koliko daleko se mogu predvidjeti delinkventna ponašanja, objasniti zašto dolazi do delinkvencije, zašto se ona nastavlja kasnije u životu ili zašto prestaje, te usljed čega kriminalna karijera uglavnom završava u dvadesetim godinama života.⁶

U Izvještaju Nacionalnog savjeta za istraživanje, o kriminalnim karijerama, iz 1986. godine⁷, revidirana su istraživanja vezana za početak, nastavak i prekid kriminalnih obrazaca tokom cijelog života, odnosno, kriminalnih karijera. Ovaj izvještaj je bio od velikog značaja i stavio je fokus na to kako antisocijalno ponašanje raste i opada tokom života. Primarni fokus Izvještaja bio je uvođenje kriminalističkog pristupa u razumijevanju ponašanja pojedinaca, uključujući karakteristike onih koji učestvuju u kriminalu (tj. starost, pol, rasa/nacionalnost), koliko zločina počine pojedinci (tj. učestalost), ozbiljnost tih zločina i dužina kriminalne karijere pojedinca. Ta-

6 Thornberry, Terence P., Marvin D. Krohn, eds. (2003.), *Taking stock of delinquency: An overview of findings from contemporary longitudinal studies*, Kluwer Academic/Plenum, New York, 137. U okviru longitudinalnih studija, značajna je i Pitsburg studija mladih koja predstavlja longitudinalno istraživanje maloljetničkog prestupništva, problema sa mentalnim zdravljem, korišćenje droga i rizični faktori kod tri grupacije dječaka. Cilj je bio ispitati koji su to pravci razvoja ka ozbiljnoj delinkvenciji, koji su rizični i protektivni faktori koji utiču na razvoj ozbiljne delinkvencije i da li postoje obrasci ponašanja kada se mladi sa delinkventnim ponašanjem obraćaju za pomoć (str. 93). Osim ove, vrijedi istaći i Denver studiju mladih, koja čini longitudinalnu studiju delinkvencije, upotrebe droga, viktimizacije, mentalnog zdravlja sa fokusom na antisocijalni i uspješan razvoj tokom djetinjstva, adolescencije i rane mladosti. Cilj studije je da identifikuje socijalne uslove, lične karakteristike i modele razvoja koji su povezani sa involviranošću u delinkvenciju i upotrebu droga i vezu između mentalnog zdravlja i viktimizacije. Istraživanje je obuhvatilo 1527 djece, od toga 906 dječaka i 721 djevojčica između sedam i 15 godina.

7 National Research Council (1986.), *Criminal Careers and Career Criminals, Volume I*, National Academic Press, first edition.

kođe, naznačeno je korišćenje informacija o kriminalnoj karijeri u donošenju odluka u krivičnom pravosuđu i pitanje da li bi se prilikom određivanja krivičnih sankcija trebale koristiti informacije o kriminalnoj karijeri pojedinca, kao što su trenutna vrsta krivičnog djela, evidencija o prestupima, uključujući i druge informacije, poput ozbiljne upotrebe droga.⁸

Istraživanja o kriminalnim karijerama utiču i na donošenje odluka u sistemu krivičnog pravosuđa. Utvrđivanjem dužine karijere, posebno preostale dužine karijere, kreatori politika mogu lakše da se fokusiraju na prestupnike čija je očekivana preostala kriminalna karijera najduža.⁹

2. Psihologija ličnosti i kriminalne karijere

U razmatranjima kriminalnog stila života, Buđanovac i Mikšaj-Todorović (2007.) ističu da počinioci krivičnih djela u procesu promjene kriminalnog životnog stila prolaze kroz iste faze kao i osobe koje žele mijenjati neku drugu vrstu životnog stila, da se promjene ponašanja ne odnose isključivo na promjene ponašanja vezane za kršenje zakona, već i druga ponašanja koja mogu biti povezana sa njihovom kriminalnom djelatnošću. Istoimeni autori navode da je tretman počilaca krivičnih djela usmeren na sprječavanje recidiva kompleksan proces koji kod svakog počinioca zahtijeva individualizovan pristup uz određivanje prioriternih područja promjene.¹⁰ Iz toga slijedi da je promjena stila života proces koji zahtijeva ne samo vrijeme, već i određene psihološke promjene, pripremu i mijenjanje uvjerenja.

Analizirajući uzroke kriminaliteta navođene u udžbenicima u periodu od 1945. do 2010. godine, Ljubičić (2012.) ističe da se pokazalo da postoji nekoliko tipova porodica delinkvenata. Porodice su

8 Visher, A. C. (2015.), *Unintended Consequences: Policy Implications of the NAS Report and Criminal Careers and Career Criminals*, 3. (<https://doi.org/10.1177/0022427815603770>).

9 Piquero, A. Farrington, D., Blumstein, A. (2003.), *The Criminal Career Paradigm*, *Crime and Justice* 30, 377 (<https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/652234>).

10 Buđanovac, A., Mikšaj - Todorović, Lj. (2007.), *Povezanost između procjene samoefikanosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela i razine kriminogenih rizika*, *Kriminologija i socijalna integracija*, Beograd, 14(2), 74.

prepoznate kao loše, poremećene, degradirane i/ili deficijentne ili čak socijalizacijski nemoćne, sve su društveno upadljive, lišene pozitivnog uticaja. Ove porodice su bez izuzetka siromašne i strukturalno deficijentne, zbog razdvajanja, napuštanja ili razvoda roditelja. Kada je riječ o roditeljima, veliki broj autora se slaže da je reč o psihopatološki i društveno upadljivim ličnostima, koje ne mogu adekvatno funkcionisati u roditeljskim ulogama. Očevi su hladni, najčešće fizički distancirani, skloni alkoholizmu i kriminalnim djelima. Majke dijele iste odlike, sa razlikom što se njihova socijalna upadljivost iscrpljuje ne u kriminalu, već u skolnosti ka promiskuitetu. Očevi tako zanemaruju, ne pružaju pozitivne primjere svojoj djeci, dok majke ispoljavaju nedovoljno ljubavi i vaspitnog upliva.¹¹

Jedno od najkonzistentnijih nalaza iz literature o prestanku kriminalnih karijera odnosi se na uspješno rješavanje prepreka i promjenu slike o sebi. Muškarci i žene koji su uspješno izašli iz kriminala često govore o stigmama iz prošlosti, problemima sa poslom, odricanju od zavisnosti od alkohola, odvajanju od kriminalnih prijatelja, lošim finansijskim okolnostima i drugim preprekama koje su stajale između njih i sticanja novih vrijednosti.¹²

Osobe sa kriminalnim karijerama vrše više od polovine zločina u društvu i još veći dio najnasilnijih djela, uključujući ubistva. Posljednjih godina biosocijalni kriminolozi su utvrđivali etiološke osnove patološkog kriminaliteta koristeći podatke iz studija blizanaca i genetskih studija.¹³ Razvojem kriminologije tokom XX vijeka, psihološke perspektive postaju prilično marginalne, što je djelimično rezultat posvećenosti akademske psihologije eksperimentalnim metodama koje nije lako primijeniti u stvarnom svijetu kriminala, pored averzije mnogih kriminologa prema psihološkim teorijama koje su patologizirale prestupnike i nisu istraživale društvene i kulturne okolnosti koje su okruživale ove osobe. Kako se razvijala tokom druge polovine XX vijeka, kriminologija je postala disciplina u ko-

11 Ljubičić, M. (2012.), „Porodica i delinkvencija: analiza udžbeničke građe o uticaju porodice na maloljetničko prestupništvo“, *Sociološki pregled*, Beograd, vol XLVI, no 3, 426-436.

12 Farrall, S., Calverley, A. (2006.), *Understanding desistance from crime Emerging theoretical directions in resettlement and rehabilitation*, Open University Press, 16.

13 De Lisi, M. (2016.), „Career Criminals and the Antisocial Life Course“, *Child Development Perspectives*, 10 (1), 56.

joj je dominiralo sociološko mišljenje koje je naglašavalo društveno strukturisane nejednakosti kao glavne uzroke zločina. Odbacivanje psihološke dimenzije bilo je dio tog stanovišta. Fokus psihologije na pojedinca sastojao se od okrivljavanja prestupnika za sopstvene prestupničke sklonosti. Mali broj psihologa se bavio kriminološkom teorijom, a u disciplini psihologije dominirala je metodološka zabrinutost da oponašaju uspjeh prirodnih nauka i proučavaju ljude koristeći eksperimentalne metode.¹⁴

Prema Kupčević - Mladenović (1972.), zadatak kriminologije nije u tome da delinkvente razvrstava u unaprijed određene kategorije, nego da istražuje i objašnjava uzroke koji su doveli do toga da jedno lice, sa određenom biopsihičkom konstitucijom, u konkretnoj društvenoj sredini i pod određenim uslovima, izvrši krivično djelo, kao i da utvrdi vjerovatnoću njegovog popravljanja, i to ocjenom moralnih i psihičkih mogućnosti koje treba da predstavljaju oslonac za program reedukacije i resocijalizacije delinkventa.¹⁵

Kada je riječ o uticaju sredine na kriminalno ponašanje, Kolarević (2012.) ističe sljedeće:

- uticaj porodice (emocionalni odnos, disciplina, podrška, devijacije, porodični odnosi, kompletnost porodice, razvod);
- škola i uticaj vršnjaka (broj prestupnika u školama, obrasci ponašanja, vršnjačke grupe, neodgovarajuća socijalizacija, uspjeh u školi, organizacija škole, nastavnici);
- zaposlenost, brak i zaštitni činovi (nezaposlenost, stabilan brak, kriminalno udruživanje partnera, selidbe, uticaj „bitnih“ osoba u životu).¹⁶

Takođe, istoimeni autor ističe korelaciju između intelektualnih sposobnosti i kriminala i moralnog razvoja i kriminalnog ponašanja, naglašavajući činjenicu da izvršenje svakog krivičnog djela ima svoj moralni aspekt.¹⁷

14 Jones, D.V. (2008.), *Understanding criminal behaviour, Psychological approaches to criminality*, Willan Publishing, 239.

15 Citirano iz Ilijić, Lj. (2014.), *Osuđeni i deprivacije - uticaj karakteristika ličnosti na intenzitet doživljavanja zatvorskih deprivacija*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 26.

16 Vidi Kolarević, D. (2012.). *Psihologija kriminala*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 26.

17 Ibid, 27.

Kada je riječ o ustanovama za provođenje krivičnih sankcija, određene studije su pokazale povišen psihoticizam ubica, koji je u sprezi sa socijalnom deprivacijom sigurno osnovni uzrok raširene narkomanije i upotrebe psihofarmaka u mnogim zatvorima, što vjerovatno predstavlja način na koji zatvorenici pokušavaju sebi da pomognu. U Srbiji je u posljednje vrijeme prevencija u fokusu kroz donošenje određenih zakonskih akata u cilju ublažavanja razvijanja nasilja čiji je ekstremni pol gubitak života.¹⁸

3. Trajanje kriminalnih karijera

Kriminalna karijera potencijalnog prestupnika predstavlja dužinu vremena u kojem on ili ona rizikuju činjenje ozbiljnog krivičnog djela. Svi ljudi su u riziku da postanu potencijalni izvršioци krivičnih djela, ali samo poseban splet okolnosti će dovesti do toga da prosječna osoba izvrši zločin. Kriminalna karijera započinje činjenjem prvog krivičnog djela, a završava činjenjem posljednjeg krivičnog djela. Osobe sa kriminalnim aktivnostima uglavnom izbjegavaju objavljivanje svojih aktivnosti, tako da tajnost svojstvena kriminalnim aktivnostima u velikoj mjeri otežava njihovo prepoznavanje. Zbog toga se u analizama često mora oslanjati na službene zabilješke ili na sumnjiva priznanja priznatih prestupnika.¹⁹

Theobald i Farrington (2009.) su, analizirajući prekretnice za prestanak bavljenjem kriminalnim aktivnostima, istraživali uticaj stupanja u brak i činjenje krivičnih djela. Zaključili su da postoji značajno opadanje u učestalosti počinjenih krivičnih djela nakon zaključenja braka, kao i da se kod lica koja su u brak stupila u ranoj životnoj dobi (18-21 godine života) i srednjoj životnoj dobi (22-24 godine života) smanjila učestalost činjenja krivičnih djela za razliku od počinitelaca koji su stupili u brak u kasnijoj životnoj dobi (25 godina života i kasnije).²⁰

18 Đurđević, Z., Kolarević, D., Ivanović, Z., Milojković, B. (2012.), *Kriminalističko profilisanje*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 193.

19 Spelman, W. (1994.), "Criminal Incapacitation", The Plenum Series in Crime and Justice, New York, 126.

20 Ova analiza uticaja braka se zasniva na uzorku od 162 osuđena muškarca. Theobald, D., Farrington, D., "Effects of Getting Married on Offending: Results from a Prospective Longitudinal Survey of Males", *European Journal of Criminology*, Volume, 6 issue 6/2009, 496.

Trajanje nečije kriminalne karijere dobija drugu dimenziju ako se uzme u obzir činjenica da neki od počinitelja završe u zatvoru i time se trajanje njihove karijere prekine. Ako neki pripadnici kriminalnog miljea nastave svoje djelovanje čak i kada su fizički izvan zajednice u kojoj inače žive i djeluju, onda se može zaključiti kako samim zatvaranjem u nekim slučajevima trajanje kriminalne karijere nije prekinuto, već samo zaustavljeno ili modificirano. Ovaj podatak je značajan utoliko što pretpostavlja kako nečija kriminalna karijera nije prekinuta, iako je osoba osuđena na kaznu zatvora zbog nekog krivičnog djela i trenutno izdržava kaznu zatvora. To je naročito značajno za djela vezana uz organizovani kriminal, s obzirom na činjenicu da ta vrsta kriminaliteta podrazumijeva visoku strukturisanost i podjelu poslova, tako da nedostatak jedne ili više osoba ne znači i kraj aktivnosti, već samo njeno prilagođavanje novonastalim uslovima.²¹

4. Karakteristike i faktori koji utiču na razvoj kriminalnih karijera

Istraživanja o razvoju kriminalnih karijera sve veći fokus stavljaju na trajanje i karakteristike tih karijera. U studijama o nastanku kriminalnih karijera definisana su četiri elementa: učestalost, frekvencija, stepen ozbiljnosti i dužina trajanja kriminalnih karijera. Pri tome, učestalost se smatra makronivoom udjela stanovnika koji su uključeni u delinkventno ponašanje, učestalost se odnosi na brzinu kojom prestupnik vrši delinkventne aktivnosti, stepen ozbiljnosti na karakteristike počinjenih djela od strane svakog individualno, a dužina karijere na vrijeme koje je aktivno provedeno u vršenju krivičnih djela. Vremenski period u kojem se ova djela vrše varira, kao i vrijeme kada počinju da se vrše i vrijeme do kada se ta djela vrše. Oni koji kriminalne karijere započinju u ranoj mladosti imaju tendenciju da kasnije budu involvirani u ozbiljnija krivična djela, što znači da je vrijeme inicijacije povezano sa dužinom i trajanjem kriminalne karijere.²²

21 Doležal, D., "Kriminalna karijera", Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 30, br. 2/2009, 1088.

22 Blumstein, A., Cohen, J. (1987.), "Characterizing Criminal Careers", Science, Vol 237, Issue 4818, 986.

Izučavajući razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil među zatvorenicima s obzirom na dob, recidivizam i nasilnost krivičnog dela²³, Doležal (2009.) navodi da dubina uključenosti u kriminalni životni stil sa godinama opada, da su recidivisti dublje uključeni u kriminalni životni stil, te da pažnju treba usmjeriti i na činjenicu da recidiviste karakteriše izrazito nepoštovanje i kršenje socijalnih i društvenih pravila. Istraživanja su pokazala da postoji značajna razlika u dubini uključenosti u kriminalni životni stil na način da počiniocice nasilnih krivičnih dela karakteriše visok stepen interpersonalne nasilnosti u odnosu na ostale počiniocice krivičnih djela i da su u kriminalni životni stil dublje uključeni oni koji pripadaju najmlađoj kategoriji, oni koji su recidivisti, te oni koji su počinioci nasilnih krivičnih djela.²⁴

Da bi se razumjele putanje kriminalnog ponašanja, važan je pristup kriminalnim karijerama koji takođe može doprinijeti razumijevanju ponašanja lica koja su na izdržavanju kazne zatvora, jer se pokazalo da su mladi zatvorenici i prestupnici sa velikim krivičnim dosijeima oni koji najviše krše pravila.²⁵ Razumijevanje mehanizama na kojima počivaju krivična djela, ključni su za razumijevanje uzroka kriminalnog ponašanja. Buduća istraživanja bi trebala da obuhvataju različite vremenske varijable prisutne u odrasлом dobu, poput informacija o braku, zaposlenju, rađanje djece, životnim uspjesima i glavnim životnim događajima. Takve studije bi bile u stanju da razotkriju mehanizme i okolnosti pod kojima odrasli čine krivična djela i razvijaju kriminalne karijere.²⁶

Willson i Herrnstein (1985.), govoreći o uzrocima kriminala i faktorima koji na njega utiču, navode da kriminalno ponašanje nastaje

23 U ovom istraživanju se utvrđivala povezanost između kriminalne karijere i kriminalnog životnog stila. Uzorak ispitanika činilo je 415 muških pravosnažno osuđenih punoljetnih počinitelja krivičnih djela koji su u razdoblju od decembra 2007. do februara 2009. godine bili u Odjelu za dijagnostiku i programiranje tretmana u Zatvoru u Zagrebu.

24 Doležal, D., "Razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil među zatvorenicima s obzirom na dob, recidivizam te nasilnost kaznenog djela", *Kriminologija i socijalna integracija*, Zagreb, vol. 17, br. 2/2009, 42-43.

25 DeLissi, M. (2003.), "Criminal Careers behind bars", *Behavioral Sciences and the Law*, Volume 21, Issue 5, 666.

26 Koppen, M.V., "Criminal Career Dimensions of Juvenile and Adult-Onset Offenders", *Journal of Development and Life-Course Criminology*, Volume 4, 2018, 116.

onda kada je nagrada za kriminal veća od nagrade za nekriminalno ponašanje, odnosno da na kriminal veliki uticaj imaju ekonomski i psihološki faktori. Prema njihovim objašnjenjima, zločin je rezultat spoljašnjih uslova koji utiču na počinioca ili je počinilac abnormalnog psihološkog profila. Oni tvrde da je zločin rezultat onih nepromijenjivih aspekata ljudske prirode koji čine bilo koji ljudski čin mogućim. Drugim riječima, zločin je manifestacija iste ljudske prirode koja proizvodi djela velike veličine. Istoimeni autori ističu da žene u svim kulturama čine zločine mnogo rjeđe od muškaraca i da kriminalna aktivnost sa godinama raste.²⁷

Neki istraživači navode da kriminalne karijere imaju individualni fokus, da su kriminalni dosijei i osude prestupnika često jedini izvor podataka i da je u tom slučaju teško odrediti uticaj koji prestupnici imaju jedni na druge, uticaj starijih na mlađe i ukupan uticaj sredine.²⁸ Određene studije su otkrile interesantne obrasce vezane za eskalaciju i ozbiljnost učinjenih krivičnih djela. Pokazalo se da su kraće kriminalne karijere često karakterisane deeskalacijom i da najmlađi i najstariji prestupnici čine manje ozbiljna krivična djela nego oni u srednjim godinama. Takođe, studije su pokazale i da žene uglavnom same čine krivična djela, što može da sugerise da one imaju manji pristup kriminalnim subkulturama, te to može biti važan element u objašnjavanju njihovih kriminalnih obrazaca.²⁹

Neka istraživanja³⁰ o kriminalnim karijerama su odrasle počiniocima krivičnih djela posmatrala kroz četiri varijable: delinkventni status, rasa, socio-ekonomski status i pol. Poređenje je pravljeno među delinkventima i onima koji to nisu, među bijelom i drugim rasama, među onima visokog i niskog socio-ekonomskog statusa i među muškarcima i ženama. Od ukupnog broja ispitanika, 32,5% su imali dosijee i kao maloljetni, dok je 7,6% počinilo krivična djela samo u

27 Manfredi, M. C. (1985.), *A review of Crime and Human Nature*, by James Q. Wilson and Richard Herrnstein, Vintage crb, Volume IV, no. 4. [Willson, J., Herrnstein, R.J. (1985). *Crime and Human Nature*. New York: Simon and Schuster], dostupno na <https://claremontreviewofbooks.com/crime-and-human-nature/>.

28 Soothil, K., Fitzpatrick, C., Francis, B. (2009.), *Understanding criminal careers*, Willian publishing, 30.

29 Kyvsgaard, B. (2003.), *The Criminal Career: The Danish Longitudinal Study*, Cambridge University Press, 235-246.

30 Tracy, P., Kempf-Leonard, K. (1996.). *Continuity and Discontinuity in Criminal Career*, Plenum Press. New York and London, 80-82.

odraslom dobu, što dovodi do zaključka da se nastavak kriminalne karijere dešava 4,2 puta češće nego početak kriminalne karijere u odraslom dobu. Drugo važno saznanje je da činjenje krivičnih djela nije bilo prisutno u velikoj mjeri, čak ni među onima koji su kao maloljetni imali kriminalno ponašanje. Oko 67,5% ispitanika koji su bili delinkventi, kao odrasli nisu nastavili sa kriminalnim ponašanjem, a preko 90% onih koji nikada nisu imali delinkventno ponašanje - ni u budućnosti nisu imali takvo ponašanje.

Pojedini autori ističu da je važno teorijski povezati kriminologiju sa proučavanjem kriminalne karijere i sa istraživanjima u ovoj oblasti. Bolje poznavanje fenomena kriminalnih karijera može doprineti saznanjima i projekcijama verovatnoća za vršenje određenih kriminalnih aktivnosti.³¹

Zaključak

Da bi se moglo doći do zaključaka i unapređenja kriminološke teorije i prakse, potrebno je ulagati u istraživanja i longitudinalne studije koje bi pratile ponašanje pojedinaca i bile u mogućnosti da identifikuju sve faktore koji utiču na njegovo ponašanje. Takođe, neophodno je obezbijediti i učiniti dostupnim edukacije i specijalizacije profesionalaca iz oblasti kriminalistike i srodnih profesija, kao i razmjenu iskustava različitih zemalja. Pokazalo se da porodični krug i vrijednosti u njemu u velikoj mjeri utiču na pojavu - sprječavanje kriminogenog ponašanja, što potvrđuje da je stabilna i zdrava porodica zaista presudan faktor za sva društvena djelovanja, akcije i reakcije.

Izučavanje fenomena kriminalnih karijera podrazumijeva konciznu analizu i posvećenost proučavanju svih njenih aspekata i dimenzija. Globalno posmatrajući, potrebno je uložiti dodatne napore u preventivne aktivnosti u okviru krivičnog pravosuđa, te unaprijediti programe tretmana i resocijalizacije kako bi se svi mogući dalji rizici i posljedice sveli na minimum.

Razumijevanje ponašanja pojedinaca i njegove ličnosti je oduvijek je veliki izazov, a u tom aspektu je od značaja multidisciplinarni pristup i korišćenje znanja srodnih nauka, pre svijega psihologije.

31 Osgood, D. W., Rowe, D.C., "Bridging Criminal Careers, Theory and Policy Through Latent Variable Models of Individual Offending", *Criminology*, 32, 1994, 517.

Literatura:

1. Blumstein, A. (1996.), "Interaction of Criminological Theory and Public Policy", *Journal of Quantitative Criminology*, 12, 349–361.
2. Blumstein, A., Cohen, J. (1987.), "Characterizing Criminal Careers", *Science*, Vol 237, Issue 4818, 985–991.
3. Buđanovac, A., Mikšaj-Todorović, Lj. (2007.), "Povezanost između procjene samoeфикаsnosti u izbjegavanju činenja kaznenih djela i razine kriminogenih rizika", *Kriminologija i socijalna integracija*, Zagreb, 14(2), 67–79.
4. Carrabine, E., Iganski P., Lee, M., Plummer, K., South, N. (2004). *Criminology: A Sociological Introduction*, Routledge.
5. Chernoff, H. A., Kelly, C. M., Kroger, J. R. (1996.), "The Politics of Crime", *Harvard Journal on Legislation*, 33, 527–579.
6. Doležal, D. (2009.), "Razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil među zatvorenicima s obzirom na dob, recidivizam te nasilnost kaznenog djela", *Kriminologija i socijalna integracija*, Vol. 17, 2, 1–138.
7. DeLissi, M. (2003.), "Criminal Careers behind bars", *Behavioral Sciences and the Law*, 21, 653–669. (<https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/cdep.12161>).
8. DeLisi, M. (2016.), "Career Criminals and the Antisocial Life Course", *Child Development Perspectives*, 10 (1), 53–58.
9. Doležal, D. (2009.), „Kriminalna karijera“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 30(2), 1082–1107.
10. Đurđević, Z., Kolarević, D., Ivanović, Z., Milojković, B. (2012.), *Kriminalističko profilisanje*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd.
11. Farrall, S., Calverley, A. (2006.), *Understanding desistance from crime Emerging theoretical directions in resettlement and rehabilitation*, Open University Press.
12. Gibbons, D.C. (1973). *Society, Crime and Criminal Careers*, 2nd ed, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
13. Greenwood, P. W., Welsh, B. C. (2012.), "Promoting Evidence-Based Practice in Delinquency Prevention at the State Level", *Criminology and Public Policy*, 11, 493–513.
14. Gundur, R. V. (2019.), "Finding the Sweet Spot: Optimizing Criminal Careers within the Context of Illicit Enterprise", *Deviant Behavior*, 1–20.

15. Hirschi, T., Gottfredson, M. (1990.), *A General Theory of Crime*, CA: Stanford University Press, Stanford.
16. Ignjatović, Đ. (2008.), *Kriminologija*, Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet.
17. Ilijić, Lj. (2014.), *Osuđeni i deprivacije - uticaj karakteristika ličnosti na intenzitet doživljavanja zatvorskih deprivacija*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
18. Jones, D.V. (2008.), *Understanding criminal behaviour, Psychological approaches to criminality*, Willan Publishing.
19. Kolarević, D. (2012.), *Psihologija kriminala*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd.
20. Koppen, M.V. (2018.), "Criminal Career Dimensions of Juvenile and Adult-Onset Offenders", *Journal of Development and Life-Course Criminology*, Volume 4, 92-119.
21. Kyvsgaard, B. (2003.), *The Criminal Career: The Danish Longitudinal Study*, Cambridge University Press.
22. Ljubičić, M. (2012.), "Porodica i delinkvencija: analiza udžbeničke građe o uticaju porodice na maloljetničko prestupništvo", *Sociološki pregled*, Beograd, vol XLVI, no 3, 417-440.
23. Manfredi, M. C. (1985.), „A review of Crime and Human Nature“, by James Q. Wilson and Richard Herrnstein, *Vintage crb*, Volume IV, no. 4. (<https://claremontreviewofbo oks.com/crime-and-human-nature/>).
24. National Research Council (1986.), *Criminal Careers and Career Criminals. Volume I*, National Academic Press, first edition.
25. Theobald, D., Farrington, D. (2009.), "Effects of Getting Married on Offending: Results from a Prospective Longitudinal Survey of Males", *European Journal of Criminology*, Volume 6, issue 6, 496-516.
26. Osgood, D.W., Rowe, D.C. (1994.), "Bridging Criminal Careers, Theory, and Policy Through Latent Variable Models of Individual Offending", *Criminology* 32, 517-554.
27. Piquero, A., Farrington, D, Blumstein, A. (2003.), "The Criminal Career Paradigm", *Crime and Justice*, 30, 359-506.
28. Sampson, R.J., Raudenbush, S.W., Earls, F. (1997.). "Neighborhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy", *Science*, 277, 918-24.

29. Sampson, R.J. and Laub, J.H. (1990). Crime and deviance over the life course: The salience of adult social bonds, *American Sociological Review*, 55, 608-627.
30. Simons, R.L., Stewart, E., Gordon, L.C., Conger, R.D., Elder, G.H. (2002.), "A test of life-course explanations for stability and change in antisocial behavior from adolescence to young adulthood", *Criminology*, 40, 401-434.
31. Soothil, K., Fitzpatrick, C., Francis, B. (2009). *Understanding criminal careers*, Willian publishing.
32. Spelman, W. (1994.), „Criminal Incapacitation“, *The Plenum Series in Crime and Justice*, New York (<https://www.barnesandnoble.com/w/criminal-incapacitation-william-spelman/1100055443>).
33. Thornberry, T. P., Marvin D. K. (2003.), *Taking stock of delinquency: An overview of findings from contemporary longitudinal studies*, Kluwer Academic/Plenum, New York.
34. Tracy, P., Kempf-Leonard, K. (1996.), "Continuity and Discontinuity in Criminal Career“, *Plenum Press*, New York and London.
35. Visher, A. C. (2016.), „Unintended Consequences: Policy Implications of the NAS Report and Criminal Careers and Career Criminals“, *The Journal of Research in Crime and Delinquency*, Volume 53, issue: 3, 306-320,
36. Walters, G. D. (1990.), *The Criminal Lifestyle: Patterns of Serious Criminal Conduct*, Sage Publications.
37. Wilson, J.Q., Herrnstein, R. (1985.), *Crime and Human Nature*, Simon & Schuster, New York.

THE PHENOMENON OF CRIMINAL CAREERS IN A VICIOUS CIRCLE OF CRIME

Miodrag N. Simović, Phd, Full Professor
University of Banja Luka, Faculty of Law
e-mail: Miodrag.Simovic@ustavnisud.ba

Jelena Kuprešanin, MA
Ministry of Health and Social Welfare of Republika Srpska
e-mail: jelenakupresanin@yahoo.com

ABSTRACT

There are different definitions of criminal careers, but the knowledge about this phenomenon needs to be constantly improved. Criminal careers can be studied from the aspect of perpetrators, from the aspect of committed crimes, depending on their duration, characteristics, dimensions and intensity. Approaches, knowledge and experiences in the development of criminological theory and practice, which focus on the concept of criminal careers and patterns of socially unacceptable behavior, also differ in different parts of the world. Research on criminal patterns indicates the increasing complexity of the acts that are committed, as well as the perpetrators whose personalities represent the intertwining and mutual influence of numerous internal and external factors that influence their behavior and the decisions they make. The quality of the criminal justice system is directly correlated with research and knowledge in the field of criminal careers. The duration of criminal careers is not always possible to determine, and often depends on the type of crimes committed, as well as on personal motives that primarily led to criminal behavior. Research has shown that the greatest influence on the further course and termination of criminal careers have lifestyles and changes in perceptions of one's own personality.

Keywords: *criminal careers, personality psychology, duration of criminal careers, environmental influence.*